

MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA DAVLAT BOSHQARUVI MODELLARINING QIYOSIY TAHLILI

Hakimova Hilola Fazliddin qizi,
Toshkent davlat yuridik universiteti
“Davlat boshqaruvi huquqi” yo‘nalishi magistri
E-mail: hilolahakimova02@gmail.com

***Annotatsiya:** ushbu tadqiqot ishi Markaziy Osiyo mintaqasi davlatlari — O‘zbekiston, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston va Turkmanistondagi davlat boshqaruv tizimlarining shakllanishi, evolyutsiyasi va hozirgi holatini qiyosiy-tahliliy o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqotning dolzarbligi global geosiyosiy o‘zgarishlar va mintaqaviy integratsiya jarayonlari sharoitida har bir davlatning o‘ziga xos milliy boshqaruv modellarini modernizatsiya qilish zaruriyati bilan belgilanadi.*

Mazkur ishda davlat boshqaruvining institutsional asoslari, ijro hokimiyatining markazlashuv darajasi, qarorlar qabul qilish mexanizmlari va davlat xizmati tizimidagi islohotlar qiyosiy tahlil qilingan. Tadqiqot davomida mintaqa mamlakatlari boshqaruv modellaridagi umumiy o‘xshashliklar (kuchli prezidentlik instituti, ijtimoiy barqarorlikka yo‘naltirilganlik) va tub farqlar (siyosiy plyuralizm darajasi, iqtisodiy liberallashtirish va raqamli hukumat platformalarining joriy etilishi) ilmiy asoslab berilgan.

Muallif tomonidan Markaziy Osiyo davlatlarining boshqaruv samaradorligini oshirishda “aqli boshqaruv” (Smart Governance) va desentralizatsiya jarayonlarining o‘rni tahlil qilinib, mintaqaviy o‘ziga xosliklarni

hisobga olgan holda boshqaruv modellarini optimallashtirish bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari davlat boshqaruvi nazariyasini boyitishga va mintaqa mamlakatlari o'rtasidagi boshqaruv tajribasi almashinuvini tizimlashtirishga xizmat qiladi.

Tayanch so'zlar: *Markaziy Osiyo, davlat boshqaruvi, institutsional model, modernizatsiya, ma'muriy islohotlar, siyosiy barqarorlik, raqamli hukumat.*

Tadqiqot ishining **dolzarbligi** shundaki, mustaqillikdan so'ng Markaziy Osiyo mamlakatlari – O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston – sobiq sovet boshqaruv tizimidan bosqichma-bosqich voz kechib, milliy davlat boshqaruvi modellarini shakllantirdilar. Ushbu jarayon har bir davlatda turlicha kechgan bo'lib, siyosiy institutlar, iqtisodiy strategiyalar va ijtimoiy rivojlanish yo'nalishlari bilan bevosita bog'liq holda rivojlandi.

Bugungi kunda globallashtirish jarayonlari, mintaqaviy xavfsizlik muammolari, iqtisodiy integratsiya zaruriyati va davlat boshqaruvi modernizatsiya qilish ehtiyoji ushbu modellarni chuqur qiyosiy tahlil qilishni talab etmoqda. Ayniqsa, raqamli transformatsiya, ochiq hukumat tamoyillari va davlat xizmatlarini optimallashtirishga qaratilgan islohotlar mintaqada yangi boshqaruv paradigmasining shakllanishiga olib kelmoqda.

Tadqiqotning asosiy **maqsadi** Markaziy Osiyo mamlakatlaridagi davlat boshqaruvi tizimlarini qiyosiy tahlil qilish orqali ularning samaradorligini baholash va ilg'or tajribalarni aniqlashdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi

vazifalar belgilandi: davlat boshqaruvi modellarining institutsional asoslarini tahlil qilish; siyosiy rejimlarning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash; xalqaro indekslar asosida boshqaruv samaradorligini baholash; ma'muriy islohotlar va raqamlashtirish jarayonlarini qiyosiy o'rganish.

Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy, tizimli va institutsional **yondashuvlar** qo'llanildi. Tahlil jarayonida xalqaro reyting va indekslar, jumladan Jahon banki tomonidan ishlab chiqilgan Worldwide Governance Indicators (WGI), Transparency Internationalning Korrupsiyani qabul qilish indeksi (CPI) va Freedom Housening "Freedom in the World" hisobotlari ma'lumotlari asos qilib olindi.

Mazkur indekslar davlat boshqaruvi samaradorligi, qonun ustuvorligi, siyosiy barqarorlik, fuqarolik erkinliklari va hisobdorlik kabi muhim ko'rsatkichlarni baholash imkonini beradi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, Markaziy Osiyo davlatlarida boshqaruv tizimlari turli darajadagi markazlashuv va siyosiy liberallashtirish bilan ajralib turadi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda keng ko'lamli ma'muriy islohotlar amalga oshirilib, davlat boshqaruvining ochiqligi va samaradorligini oshirishga qaratilgan choralar ko'rilmogda. Xususan, elektron hukumat tizimining rivojlanishi davlat xizmatlarining qulayligini sezilarli darajada oshirdi¹.

¹ Elektron hukumat texnologiyalari va xizmatlari <https://infocom.uz/articles/elektron-hukumat-texnologiyalari-va-xizmatlari>.

Qozog‘istonda esa davlat boshqaruvi modeli kuchli prezidentlik tizimi bilan birga bosqichma-bosqich siyosiy modernizatsiya elementlarini o‘zida mujassam etgan. Davlatning iqtisodiyotdagi faol roli va strategik rejalashtirish mexanizmlari ushbu modelning asosiy xususiyatlaridan biridir.

Qirg‘iziston mintaqadagi nisbatan ochiq va pluralistik siyosiy tizimga ega bo‘lib, unda parlamentarizm elementlari kuchliroq rivojlangan. Shu bilan birga, siyosiy beqarorlik va institutlarning zaifligi boshqaruv samaradorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda².

Tojikiston va Turkmanistonda markazlashgan boshqaruv modeli ustun bo‘lib, siyosiy hokimiyatning yuqori darajada konsentratsiyasi kuzatiladi. Bu esa qisqa muddatda barqarorlikni ta‘minlash imkonini bersa-da, uzoq muddatda institutlarning rivojlanishini cheklashi mumkin.

WGI ko‘rsatkichlariga ko‘ra, Markaziy Osiyo mamlakatlarida boshqaruv samaradorligi va qonun ustuvorligi bo‘yicha sezilarli tafovutlar mavjud. Transparency International ma‘lumotlariga ko‘ra, korrupsiya darajasi mintaqaviy davlatlarda hanuz dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda. Freedom House hisobotlari esa fuqarolik erkinliklari va siyosiy huquqlar darajasi bo‘yicha mamlakatlar o‘rtasida katta farqlar mavjudligini ko‘rsatadi. Bu esa siyosiy madaniyat va legitimatsiya mexanizmlarining turlicha shakllanganidan dalolat beradi.

2 E.G.Garbuzarova. Features of Political Processes in Central Asian Countries: at the present Stage, https://www.researchgate.net/publication/389346525_Features_of_Political_Processes_in_Central_Asian_Countries_at_the_present_Stage.

Ilmiy yangilik sifatida shuni ta'kidlash mumkinki, tadqiqotda Markaziy Osiyo davlatlari uchun xos bo'lgan "ijtimoiy barqarorlikka yo'naltirilgan boshqaruv modeli" tushunchasi ilgari surildi. Ushbu model davlatning asosiy vazifasi sifatida ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash va siyosiy barqarorlikni saqlashni nazarda tutadi. Shuningdek, boshqaruvning markazlashgan va desentralizatsiya elementlari o'rtasidagi optimal muvozanatni topish zarurati asoslab berildi. Raqamli boshqaruv vositalarining joriy etilishi esa davlat boshqaruvi samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida e'tirof etildi.

Xulosa

Markaziy Osiyo mamlakatlarida davlat boshqaruvi modellarining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, ularning barchasida umumiy tarixiy asos mavjud bo'lsa-da, rivojlanish yo'llari va boshqaruv mexanizmlari sezilarli darajada farq qiladi. O'zbekiston va Qozog'istonning davlat boshqaruv modellarini qiyosiy tahlil qilish jarayonida har ikki mamlakatda ham davlatning iqtisodiy jarayonlardagi faol ishtiroki va ijro hokimiyati vakolatlarining yuqori darajada markazlashganligi ustuvor xususiyat sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur yondashuv bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida strategik tarmoqlarni tartibga solish va ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni ta'minlashda muhim mexanizm bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, Markaziy Osiyoning barcha mintaqa davlatlarida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan ma'muriy islohotlarning asosiy vektori davlat xizmati samaradorligini tubdan oshirishga qaratilgan bo'lib, bunda raqamli hukumat texnologiyalarini joriy etish transformatsion ahamiyat kasb etmoqda.

Raqamlashtirish jarayonlari nafaqat byurokratik to'siqlarni qisqartirish, balki davlat apparatining aholi bilan qayta aloqa mexanizmlarini takomillashtirishga ham xizmat qilmoqda. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ushbu transformatsiyalar davlat boshqaruvini bosqichma-bosqich demokratlashtirish, hokimiyat institutlari o'rtasidagi muvozanatni mustahkamlash va uzoq muddatli siyosiy barqarorlikni ta'minlashning fundamental asosi sifatida taklif etiladi. Mazkur xulosalar mintaqa mamlakatlari uchun boshqaruv samaradorligini oshirishning konseptual modellarini ishlab chiqishda muhim amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Elektron hukumat texnologiyalari va xizmatlari
<https://infocom.uz/articles/elektron-hukumat-texnologiyalari-va-xizmatlari>.
2. E.G.Garbuzarova. Features of Political Processes in Central Asian Countries: at the present Stage,
https://www.researchgate.net/publication/389346525_Features_of_Political_Processes_in_Central_Asian_Countries_at_the_present_Stage.
3. Jahon banki. Worldwide governance indicators
<https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators/interactive-data-access>.
4. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2025
https://www.transparency.org/en/cpi/2025?gad_source=1&gad_campaignid=23552

